

Sabates de taló italià

Magdalena Tulli

Traducció de Xavier Farré

Raig verd
editorial

El més fàcil d'imaginar-se és una situació sense sortida.

Ens hi vam aplicar molt de temps cada dia al matí vora la taula amb un hule de quadres, amb plats de sopa de llet. Ens dèiem endevinalles que tenien un mecanisme perillós, com aquells espies americans que, segons semblava, estaven entrenats per llençar bombes als civils en forma de bolígrafs de colors que eren irresistibles per a la gent. Així, a qui havíem de llençar per la borda, si teníem la barca llastada enfonsant-se enmig del mar? Al nostre germà o a la nostra germana? Eren endevinalles que no tenien mai una bona solució, i quan començàvem a furgar-hi, esclataven i ferien dolorosament els nostres sentiments.

El lloc on vivien les nostres famílies era aparentment tranquil, però estava minat de por i d'una ràbia esmor-teïda, era ple d'una nerviositat absoluta, d'una tensió que era més o menys palpable i que trobava fàcilment una escapatòria en escenes d'agressivitat i d'humiliació. N'hi ha alguns que afirmen avui dia que la seva infantesa va passar sense preocupacions, però fins i tot aquests

mateixos, quan se'ls pregunta per aquelles endevinalles que ens omplien de terror i d'una desesperació impotent, comencen a dir-te'n exemples a cor què vols. Érem massa petits per saber quins eren els fets que provocaven les nostres angoixes, al cap de setze anys d'aquella guerra perduda. Divuit anys després de Ialta, on el nostre destí es va saldar amb un ascens abans que nosaltres arribéssim a aquest món. Divuit anys per a nosaltres era tota una eternitat, i l'eternitat és inimaginable. Stalin ja havia mort. Però Hitler encara es mantenia perfectament. Ens enviava els alemanys que sortien dels somnis de les mares i dels pares, i al matí al davant dels plats amb la sopa de llet imprimien el to de la nostra petita frustració, reforçada amb una altra frustració encara més profunda i més ampla, omnipresent com els corrents d'aigua subterranis, o més aviat com dolls de fel que corrien sota la capa de la terra.

—I qui va guanyar la guerra? —vaig haver de preguntar, perquè d'entrada no sabia ni això.

—Els alemanys —va dir algú.

—Què dius ara, els alemanys la van perdre —va dir algú altre, més ben informat.

Així que, primer, els alemanys guanyaven, després van perdre, i els russos a l'inrevés, primer perdien i després van guanyar. I el nostre país primer va perdre i després va acabar perdent. I quan nosaltres érem a taula, davant d'aquella sopa de llet recremada amb pasta, ens havíem d'empassar tot allò junt amb el tel. El nostre país ja ho té això, que no guanya mai, i aleshores ho notàvem a través de la pell. Mai no guanya, però —tal com ens allisonaven amb insistència a la guarderia— l'estimàvem per damunt de tot. De fet, sabíem que negar allò no entrava en joc. Però si el nostre país sempre perdia,

ens podia corsecar la pregunta si no era pitjor que els altres. I si nosaltres mateixos...

Per això, era millor que tornéssim a les endevinalles. A veure: què faries si unes figures indefinides, amb caps, tal vegada en forma de tetes, anomenades alemanys, perseguissin la teva família i si els poguessis posar tots a cobert menys una sola persona? Les emocions enterboleixen el pensament, així que és molt millor mirar-s'ho amb distància. Qui mira amb distància té al cap la mesura i el pes de les qüestions i una consciència, diguem-ne, divina. No tremola i els ulls no se li omplen de llàgrimes. La tasca que té és la més fàcil del món, cal decidir qui quedarà amb vida. La mare o el pare? O potser millor sacrificar algun dels nens? És una mala idea, els nens estimen d'una manera massa absorbent, no defalleixen, no te'ls pots treure del damunt. No pensis que te n'escaquejaràs. Qualsevol cosa que facis, això es quedarà amb tu per sempre.

Agafem, per exemple, aquesta pregunta: saltaries a la fossa sèptica si amb això els alemanys no et matessin? És una decisió difícil perquè la fossa sèptica és fastigosa i put, i els alemanys et poden enganyar. No et pensis que et deixaran sortir, tot regalimant immundícies. No podran mirar tranquils com te'n vas cap a la teva banda marcant un reguerol repugnant. Qui salta a la fossa sèptica, ja ho té tot perdut, encara que abans li hagin promès muntanyes d'or. Oblida-te'n, de totes aquestes promeses que et facin abans d'enfonsar-t'hi. Però si el que t'hi va és la vida, potser sí que el seny et diu que, com a mínim, s'ha d'intentar. Perquè després de mort no hagi de lamentar que vas perdre l'única oportunitat que tenies. Per això, segurament t'hi deixaràs endur i quan en surtis, aleshores et dispararan un tret. T'espera la mort o per

dessagnament o per ofegament, una agonia que durarà hores i hores, ja te la pots imaginar per endavant. I si et passa pel cap escaquejar-te'n, estaràs allà vora la fossa sèptica, amb un canó d'una carrabina apuntant-te anys i anys. No s'acabarà fins que finalment no diguis si t'estimes més enfonsar-te en la brutícia, primer amb una esperança tèrbola al cor, després amb la desesperació que t'han enganyat, o triar d'entrada una bala segura i neta al cap. El reglament no en diu res, però en cas de necessitat, un pot recórrer a llençar una moneda. Cara o creu? Que en última instància decideixi l'atzar. Davant del canó, escorcolles els diferents apartats de la cartera, passes de l'un a l'altre les targetes de crèdit i els bitllets, i al final et despertes tot suat: no tens monedes, ni una de sola.

Però si la guerra ja s'ha acabat, i no pas ahir, ni tampoc l'any passat. Què hi fa qui hagi guanyat, els que recordaven la vida d'abans de la guerra, volien seguir vivint igualment. Ningú ja no tenia forces per patir més. N'hi va haver que van faltar, i els altres van començar a espavilar-se sense ells. Pel que sembla, no hi ha gent irremplaçable. Però després d'haver perdut la guerra tot es va complicar. Les peces amb les quals les nostres famílies havien de muntar la seva vida estaven tortes i incomplertes. Tot el que havíem construït amb aquelles peces va començar a esfondrar-se. Van prohibir recordar temps millors, i si algú no era capaç d'oblidar-los, que s'enfonyés com a mínim en el seu cau, que s'apartés de davant dels retrats dels dignitaris omnipresents, en lloc d'amoinar-los i de molestar-ne l'existència. Uns pares van intentar oblidar, uns altres van intentar apartar-se. Tan sols el meu pare no va haver d'oblidar res ni tampoc va haver d'amagar-se. Però no pas perquè fos millor que els altres. Era el món d'on venia que era millor. El meu

pare vivia a ca nostra sota un règim especial, amb un pasaport estranger a la butxaca.

Es pot dir que es va trobar aquí de casualitat, senzillament va caure de la Lluna. Per tant, tot el que passava el sorprenia. Fins i tot quan era a la parada del tramvia s'esperava d'ell una paciència infinita i també humilitat, cosa que ell no comprenia de cap manera. A les institucions encarregades d'arreglar això i allò sempre els faltava un vis necessari o una junta, l'eina escaient o el reglament adequat. Qualsevol bona idea tard o d'hora acabava sent impossible de dur a terme. Sembla ser que el pare els primers anys observava totes aquelles sotragades omnipresents amb estupor. Per què no es pot posar una junta? Per què no es pot aplicar el reglament? —preguntava en aquella llengua forastera per a ell, aixecant les celles. Els d'allà en coneixien la resposta, però preferien callar per precaució. I tot i que li envejaven aquells privilegis seus especials, el miraven amb commiseració: Mira'l, tan gran i no entén res.

Al començament, tots esperàvem algun premi, alguna consolació pel que havíem sofert durant la guerra. Però després de la guerra, l'àguila va perdre de cop i volta la corona del cap i això era un anunci de quin era el tractament que podíem esperar. Alguns buscaven la salvació en l'obediència. Van acordar trencar amb l'evidència, i només aixecaven el braç a les reunions, votant com si fos una ordre, tots a favor i cap en contra. Almenys aquells sabien que no estaven sols perquè les seves veus es fonien en un cor potent. Uns altres creien tan sols en el mercat negre, que anava treballant a la seva, en silenci, amb subministraments d'una desconfiança d'abans de la guerra i de dòlars americans, per molt que si se'n tenia es deia que un podia acabar a la forca. I també, amb la roba

estrangera que rebia en capsas que li enviava la família, i amb els objectes que s'havien salvat de l'incendi, amb tot això s'utilitzava l'etiqueta «d'abans de la guerra». De manera semblant com la paraula «estranger» significava més o menys «autèntic». I també es considerava inacceptable que es volgués tenir autèntics objectes que no es podien trobar a les botigues. No els podia oferir la producció industrial estatal, febril i coixa, per molt que els diaris la presentessin amb lloances com una mostra de la nostra victòria per damunt de la inseguretats i del buit.

Passat de contraban, d'amagat van aparèixer per primera vegada en la meua vida els xiclets, de paquets de l'estranger que tenien enganxats en un paper gris segells estranys. En contra de tot, els paquets travessaven les fronteres dels països. Vaig saber de l'existència del xiclet quan un aprenent de comerciant, el nebot d'un tiet seu d'un exèrcit no reconegut pel poder, me'n va donar un com a regal en un racó fosc dels canviadors.

—Guarda-te'l bé —em va dir—. Si t'ho veu la mestra, te'l prendrà.

L'embolcall era estranyament pla, i n'emanava una olor. Transmetia una promesa excitant, al·ludia d'una manera poc clara que la vida podia ser una cosa del tot diferent del que ens semblava a la nostra guarderia. No sabia per a què servia, i em va estranyar que no en poguéssim tenir.

En aquell mateix racó fosc al costat dels canviadors n'hi havia dos que ja m'havien clissat abans del berenar, eren més vius que la senyoreta, encara que vigilaven per altres motius el que passava de mà en mà.

—Dona'm el xiclet! —va dir un d'ells, torçant-me un braç.

Després de la guerra, el nostre país encara durant molts anys va estar ple d'una violència clandestina. Els records dolents s'havien assentat al país com si fossin llim i la imatge anterior del que calia o es podia fer, de sobte va passar a ser un pèl ingènua i un pèl lamentable. Al nostre país li va portar molt temps arribar a entendre que havia perdut la guerra i que havia caigut presoner. Oficialment, es deia que era una victòria esclafant i, per poder excloure qualsevol dubte, mostraven una fotografia amb la nostra bandera i, al costat seu, aquella altra onejant a la Porta de Brandenburg. No sabíem que havien penjat aquella bandera només per fer la fotografia, i que tot seguit la van treure d'allà, mentre que aquella altra encara penja actualment en totes les fotografies que es mostren en tots els països del món.

Si fos pels diaris, ningú no hauria sabut què va passar exactament. I era el mateix amb les cròniques dels noticiaris que es projectaven als cines abans de la sessió, i amb la ràdio. Els meus pares, juntament amb els tiets, parlaven de tot això bevent una ampolla de vodka de mig litre que aconseguien amb una de les cartilles vermelles, es discutien de manera acarnissada durant bona part de la nit i l'endemà ploraven. Una administració estatal especial ocupava treballadors amb tises perquè retallessin les al·lusions encobertes dels textos passats a màquina i aleshores els enviaven a una altra administració on s'havia de presentar l'autor amb les cames que li feien figa. Com que ens van excloure com si res de la victòria comuna, i a més a darrera hora de la guerra, com que ningú no va preguntar pel nostre destí quan es tancaven les fronteres, no calia que sabéssim tota la veritat per entendre que per al món no significàvem res. Les humiliacions que havíem patit eren com una nafra incurable

que s'anava embrutant sota una camisa mal tallada i una americana. Aquella infecció que no havia estat guarida passava de persona a persona, dels adults als nens.

Si deixem de banda aquesta malaltia que destruïa totes les reserves de fe que teníem en nosaltres mateixos, la vida a ca nostra era com a tot arreu. Igual com allí, on vivia gent que portava una roba molt millor que la nostra. Del tipus de material, en depenien moltes coses. Als ciutadans ben vestits dels països feliçment situats els seus propis governs els tractaven amb respecte, i se'ls intentaven guanyar. Els seus *tweeds* i els seus caixmirs, nosaltres els podíem admirar al cine abans que comencés la sessió, en els fragments de les protestes al carrer en països llunyans que intercalaven a la crònica dels bons esdeveniments locals. Ens ho miràvem sorpresos: fins i tot els deixaven protestar! Menyspreats per tothom, nosaltres ens sentíem no res, però gràcies que les fronteres eren tancades no havíem de comparar la nostra roba amb la d'ells. Teníem animals salvatges al zoo, teníem teatre de titelles. Els dies ventosos podíem fer volar estels. I podíem recollir castanyes quan començava la tardor, i a l'estiu menjar gelats, i a l'hivern anar amb trineu. Què més podíem demanar? Amb tot allò, en teníem prou i suficient.

Però de tant en tant, en acabat de dinar, a la sala on hi havia els llits plegables, algú es despertava amb un crit del somni obligatori. Es comprovava d'immediat si no havia pixat els llençols. La nostra guarderia lluitava amb els pixats als llençols sense estalviar en mitjans. Fer que algú passés vergonya no era un càstig eficaç, era clarament massa suau. Era necessari alguna cosa afegida, que glacés la sang. Una execució pública. Amb un abric, el culpable ja es trobava de cara a la paret llest perquè se

l'enduguessin allí on rebria el seu escarment —i plorava. Ningú no tenia idea d'on era. Es deia una paraula tèrbola, «correccional». Estàvem convençuts que quan al vespre vingués la seva mare esgotada de treballar, l'únic que podria fer seria acceptar els fets consumats. No era gens difícil creure que la mare es veuria impotent davant d'aquella situació, com tots nosaltres. Al nostre país cada un de nosaltres sabia què era la impotència. Teníem sis anys, però ja estàvem desfets, havíem capít que la influència de les nostres mares no arribava gaire lluny, així que per necessitat ens escarrassàvem a confiar en els perseguïdors. I si el culpable no plorés i no demanés clemència? I si no li revoquessin la sentència? No vam arribar a saber què hauria passat aleshores. Sempre plorava, sempre implorava.

De vegades, hi havia delictes col·lectius, per als quals hi havia una responsabilitat col·lectiva. Per exemple, escopir a la sopa de llet d'algú altre. Sabíem que escopir a la sopa era estúpid i groller. Però si ho comparem a posar endevinalles malicioses que deixaven paralitzats la ment i el cor a l'acte, també tenia les seves virtuts: no exigia que hi hagués una afluença d'idees. Com que hi havia falta d'idees, les emocions buscaven sortida donant empentes afables, insultant i fent la traveta. Escopir a la sopa era molt més efectiu que no pas les empentes, la víctima se sentia vexada fins a un extrem perquè el reglament de la guarderia dut a terme amb mà de ferro obligava a menjar-s'ho tot fins a no deixar res, i el contingut del plat estava sotmès a control en acabat de l'àpat, qui no s'ho hagués menjat, després es quedava allà a la taula tot sol i les llàgrimes li queien al plat durant tota la tarda.

De vegades, la víctima començava a barallar-se en un atac de desesperació amb els que l'atacaven i la sopa

regalimava a l'hule de quadres i al terra encerat. Això havia d'acabar malament. Portar-ne una investigació era tan sols una formalitat. A les taules hi havia sis cadires: una víctima, cinc culpables. Abans de dormir haurien d'esperar tots de cara a la paret, tots sis, vestits amb el seu abrigo, llestos perquè els duguessin allà on se'ls ensenyaria. Es van posar a plorar i no volien cap ensenyança, tan sols un acte de misericòrdia. Ens ho vam mirar tot espantats. Però també alleugerits, perquè per aquell cop no érem nosaltres els que estàvem de cara a la paret, amb els abrigo, i que encara sèiem a les taules parades amb l'hule. No ens hauríem donat per vençuts tan fàcilment si haguéssim sabut que existia un reglament superior i que com a mínim regia fins a un cert punt, i que la impotència de les mares tenia els seus límits. Però ni tan sols els adults estaven segurs si aquell reglament superior era el que regia o si la impotència tenia realment límits.

Segur que devia ser juliol quan em vaig trobar en una altra guarderia, que estava oberta durant tot l'estiu. No vaig marxar de vacances perquè el visat de tornada per al meu pare no havia arribat a temps. Ningú no s'ho creia: com que visat? De quin passaport parles? Em vaig trobar en una altra guarderia, oberta tot l'estiu, on vaig conèixer un reglament del tot nou. Allí també lluitaven contra les pixades als llençols. Però lluitaven d'una manera diferent, no d'una manera tan suau i tan benèvola. No es feia cap representació dramàtica que acabés amb una escena de penediment i de perdó. En lloc d'això, agafaven els calçotets. Els castigats havien de fer front tots sols a la vergonya. El primer dia vaig veure de lluny tota una gentada que cridava: «Cremeu-lo, cremeu-lo!» Allí dins hi havia arripit algú que s'assemblava a tots nosaltres.

—Per què l'hem de cremar? —vaig preguntar.

—Perquè no té calçotets —em va esclarir algú amb aquella commiseració que desperta no tenir ni idea de les qüestions més bàsiques. Sense calçotets la gent es podia donar per perduda, igual com els que sortien de la fossa sèptica.

—La gent es crema? Com?

—Ves, com, normal, als forns.

Vaig tenir vergonya de no saber-ho, però no era sols allò. També recordava que jo mateixa em vaig pixar quan dormia. Per això no podia fer que de la meva gola sortís, juntament amb totes les altres: «Cremeu-lo!»

A casa tenia un diccionari enciclopèdic infantil d'italià que havia publicat Palazzi. En coneixia totes les imatges de memòria. Aeroplà, pinya, cotxe... però cap imatge no tenia relació amb aquella qüestió que m'amoïnava tant.

—Es pot cremar la gent? —vaig preguntar a la primera ocasió que vaig tenir.

—No es pot —em va tallar la meva mare.

Com és possible? No em podia ajudar, no ho sabia. Una cosa que fins i tot per als nens de la meva guarderia no era cap secret. En quin món vivia? Segur que no en el mateix que tots els altres. Pel que es veu, ella també havia caigut de la Lluna, com el meu pare.

—Vaja, vaja! —va murmurar el sabater quan la mare m'hi va fer anar per portar les sabates a arreglar—. D'on ha tret el teu pare aquestes sabates?

—Les ha comprades a Milà. Perquè és d'allí —em vaig apressar a aclarir.

—Ha, ha! —va riure el sabater—. Les ha comprades! A Milà!

En cas que sigui d'allí —va, suposem-ho, acceptem que sigui així de debò—, per què hauria de ser aquí? Per què hauria d'haver vingut a aquesta pluja, i a aquest

xim-xim nostre, a aquests matins tapats, a aquestes tardes d'hivern quan es fa fosc massa aviat. Als productes de la indústria estatal. A la pasta massa cuita i a les pomes aspres.

També és cert que dos cops l'any a les botigues apareixen taronges. El nostre Estat havia de pagar-les als països estrangers amb diners autèntics, que anomenava una moneda forta, i els regatejava perquè tenia l'ambició que ens alimentaria a tots nosaltres de manera molt barata amb la sopa de llet recremada. Les valuoses taronges —tan sols una mica, per fer olor— van aparèixer sota la pressió d'uns desitjos d'abans de les festes de Nadal que l'Estat tenia en compte fins a un cert punt, perquè aquelles festes per a nosaltres eren més importants que tots els mesos de l'any. L'Estat ens donava taronges amb dolor a canvi dels nostres bitllets amb l'àguila sense corona que no valien res, i encara es veia obligat a donar-nos la torna amb monedes d'alumini que dringaven. La gent feia llargues cues amb l'esperança que encara n'hi haguessin quan els toqués el torn. Les llimones apareixien una mica més sovint, també independents. En un obrir i tancar d'ulls, abans fins i tot que les comencessin a descarregar dels autos de proveïment, ja es formava una cua, on al cap de no res se'n muntava una de grossa fins que al mostrador no n'apareixia com a mínim una.

Ens explicaven que en els països d'on provenien les llimones, la gent d'allà només les veia als aparadors de les botigues, perquè allí tot és tan increïblement car que quasi ningú no en pot comprar i menjar. Però cadascú de nosaltres ja es pensava que allò eren falòrnies. Les fronteres ens separaven de les llimones i de les taronges. Si les fronteres estiguessin obertes per un moment, tots escaparien d'allà. No tan sols els sabaters. Els primers

en apressar-se, al capdavant de tota la multitud, serien els funcionaris dels serveis secrets. Al nostre país ningú no volia viure, realment ningú, a banda de mon pare. I precisament per això no obrien les fronteres.

A Milà no anava a la guarderia. M'havia d'aconterar amb la companyia dels adults i m'avorria. Demanava llibres amb imatges, però a casa no n'hi havia ni un. Em treien de la lleixa llibres de pintura. Els mirava, asseguda amb les cames creuades al sofà que feia olor de pell. Va ser en algun d'aquells àlbums que vaig trobar el quadre. Me'l vaig quedar mirant com si m'hagués agafat febre, perquè en aquell quadre cremaven gent. Els empenyien amb unes forques, queien a uns abismes de foc. Hi havia també un àngel, però no mirava en aquella direcció. Hi havia unes quantes persones que estaven rígides amb les mans per resar i que miraven somnolentes per sota de les ales de l'àngel a aquells altres, dissortats, els quals ja tenien els cabells dominats per les flames.

Doncs és així —vaig pensar per a mi—. És així com passa.

Ja no vaig preguntar res més.

A Varsòvia van cridar la meua mare a un interrogatori. Es tractava que s'havia encaparrat en la banda dolenta del teló d'acer i, més exactament, que tornava de les visites familiars d'aquella altra banda, la bona, de manera incomprendible. Havia tret la rifa sense posar-s'hi, i què? Per què s'havia casat en realitat amb el meu pare, si no era per guillar d'allà? O potser és que ell —anaven burxant— per alguns motius que no sabem s'entesta a seguir al nostre país? Perquè si no, per quin motiu es va casar amb ella? Potser és que recollia alguna informació? Però on l'havia de trobar? Això sí que no ho sabien: a

primer cop d'ull semblava que el pare no es veia amb ningú que pogués saber alguna cosa. La mare els podria ajudar, si la pressionaven bé, comptaven amb això. No eren, està clar, un matrimoni ideal. Oh, és clar que no. El funcionari que feia l'interrogatori a la mare va donar a entendre que ho sabia tot, d'ells dos. Però amb això no n'havia prou per fer les preguntes adients, les preguntes que finalment els collaria del tot. La mare no es justificava, tan sols mirava l'hora. Per culpa seva, segur que algú va perdre la seva gratificació.

—I el pare, on és? —em va preguntar el sabater, quan vaig anar a recollir les sabates.

—Allí.

—Sí, és clar —el seu ajudant hi va ficar cullerada.

—Hauria deixat aquí les sabates i se n'hauria anat.

—Però i és clar que tornarà.

—Se n'ha anat i tornarà! —van repetir el sabater i el seu ajudant, bromejant.

El pare no hauria marxat a Milà sense un visat de tornada. Volia tenir la seguretat que el tornarien a deixar entrar. Va esperar el visat, preguntava si ja estava llest, i va ajornar el viatge fins que no van segellar el visat al seu passaport verd amb l'estrella de cinc puntes de la República Italiana.

La mare tenia els seus problemes, i el pare, els seus. Jo també tenia els meus problemes. El pitjor era que encara m'anaven al darrere aquells dos, els mateixos que em van prendre el xiclet. El més gros solia torçar-me el braç en un racó dels vestidors.

—Dona'm xiclets —deia.

El pare no em va portar xiclets de Milà. Tenia la sensació que els menyspreava per algun motiu.

—No en tinc —era el que els contestava.

—Mentida —afirmava de manera invariable el més petit. Recordava que abans en tenia, així que es posava a escorcollar-me les butxaques. No hi tenia res a banda dels mocadors. Ja no els tenia por. Una es pot acostumar a tot. El que menys m'agradava era quan em torçaven el braç. M'apartava del seu camí.

—I el teu pare, no ens voldria vendre algunes sabates?
—em va preguntar el sabater, quan li vaig portar un altre parell de sabates perquè els posés soles noves.

Estava segura que el pare no ho volia. Però ells esperaven una resposta ferma que havia de portar de casa. Quan vaig tornar al cap d'un quart d'hora, la porta encara era entreoberta, tal com l'havia deixada. Sentia les seves veus.

—A ell mai no l'he vist, però la seva dona... —papisotejava l'ajudant, potser perquè aguantava a la boca uns quants claus petits. Va deixar de parlar, se sentia com picaven un martell en un formó.

—T'ho havia dit —va respondre el sabater.

—I les sabates de taló són italianes.

—Pel que es veu, d'algun lloc les han tretes.

De tant en tant somniava en els alemanys. Amb els caps semblants a tetes es passejaven per la nostra guarderia entre les taules, assenyalaven amb el dit qui havien d'agafar, aquests els posaven a la paret i, ja amb els abrics, ploraven a cor què vols. Els alemanys no feien cap proposta, no prometien res a ningú i no volien res de ningú. No havíem de prendre cap decisió complicada. Era realment una autèntica situació sense sortida.

—Tota la vostra família ha de ser cremada—em va dir un cop el més gran d'aquells dos, mentre em torçava el braç als vestuaris—. I la teva mare, la primera.

No era tan ingènua com per repetir-li el que una vegada ella em va dir: que la gent no es crema.

—Per què? —li preguntava jo, perquè considerava que si hi havia algun motiu, jo l'hauria de saber. I mentrestant, el més petit em regirava les butxaques destrament.